

પ્રકરણ IV

હિસાબોની ગુણવત્તા અને નાણાકીય અહેવાલની પદ્ધતિઓ

નાણાકીય રજૂઆતની સુદૃઢ વ્યવસ્થા અને નિયમો તથા કાર્યપદ્ધતિના અનુપાલનનું સુશાસનમાં મહત્વનું યોગદાન હોય છે. આ બાબત, સુસંગત, વિશ્વસનીય અને સમયસર નાણાકીય રજૂઆતને સુનિશ્ચિત કરે છે અને એ રીતે મૂળભૂત કારભારી જવાબદારીઓ, વ્યૂહાત્મક આયોજન અને યોગ્ય નિર્ણય લેવામાં રાજ્ય સરકારને સહાય કરે છે. આ પ્રકરણ વિવિધ નાણાકીય નિયમો, પદ્ધતિઓ અને નિર્દેશોના રાજ્ય સરકારના અનુપાલનની સ્થિતિ અને વિહંગાવલોકન પૂરું પાડે છે.

4.1 જાહેર હિસાબમાં ભંડોળ ન રાખવું

ભારત સરકારની સૂચના (07 જાન્યુઆરી 2005) મુજબ, નિયમનકારી સંસ્થાઓના ભંડોળ જાહેર હિસાબમાં જાળવવાના હોય છે, પરંતુ એવી રીતે સંચાલન કરવાનું હોય છે કે તેમની સ્વતંત્ર સ્થિતિ જાળવાઈ રહે. જો કે, રાજ્ય સરકારે ગુજરાત વિદ્યુત નિયંત્રક આયોગ (GERC) ભંડોળ નિયમો જાહેર કર્યા હતાં, જે અનુસાર, આયોગ રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકો/ગુજરાત રાજ્ય નાણાકીય સેવા લિમિટેડ¹ માં ફાજલ ભંડોળ રાખવું આવ્યું છે. 31 માર્ચ 2022ના રોજ GERCના ભંડોળની સિલક ₹ 309.56 કરોડ હતી.

ઓડિટના જોવામાં આવ્યું હતું કે મૂડીરોકાણ બાબતમાં GERC ભંડોળ નિયમોમાં સામેલ કરવામાં આવેલી કલમ ભારત સરકારની સૂચનાઓ (જે ફરજિયાત પ્રકારની છે) તેનાથી વિચલન દર્શાવતી હોવાથી, ભંડોળ જાહેર હિસાબોમાં રાખવાનું અને GERC ભંડોળ નિયમોમાં સુધારા માટે આ બાબત રાજ્ય સરકારના ધ્યાન પર લાવવાનું, GERCના ધ્યાન પર લાવવામાં આવ્યું હતું (નવેમ્બર 2007 અને જાન્યુઆરી 2022).

આયોગે જણાવ્યું હતું કે (મે 2022) તે જાહેર હિસાબમાં ભંડોળ મુકે તો તે સ્વતંત્ર અને સ્વાયત્ત રહેશે નહીં. વધુમાં એવું જણાવવામાં આવ્યું હતું કે ભંડોળ જાહેર હિસાબમાં રાખવાનો અર્થ વ્યક્તિગત લેજર ખાતું ખોલવો એવો થશે, જેના સંચાલનમાં સરકાર તરફથી વખતોવખત અવાંછિત પ્રતિબંધો આવી શકે છે. આ બિનજરૂરી મૂંઝવણ અને મુશ્કેલી પેદા કરી શકે છે અને છેવટે સ્વાયત્ત અને સ્વતંત્ર હોવાનો આયોગનો દરજ્જો જાળવાશે નહીં. જવાબ સ્વીકાર્ય નથી કારણ કે ભારત સરકારની સૂચનાઓ ફરજિયાત પ્રકારની છે.

આમ, આયોગે આ બાબત GERC ભંડોળ નિયમોમાં સુધારો કરવા માટે રાજ્ય સરકારના ધ્યાન પર લાવવી જોઈએ. તે ભારતના બંધારણની કલમ 266(2)નું ઉલ્લંઘન છે.

¹ ગુજરાત સરકારનું નોન-બેંકીંગ નાણાકીય કંપની (NBFC)

4.2 વ્યાજપાત્ર થાપણો પ્રત્યે વ્યાજની જવાબદારી

રાજ્ય સરકારની વ્યાજપાત્ર થાપણોની રકમો પર વ્યાજની જોગવાઈ અને ચૂકવણી કરવાની જવાબદારી છે (મુખ્ય સદર 8336 અને 8342). આમ છતાં, રાજ્ય સરકારે કોઠા 4.1માં દર્શાવ્યા મુજબ, 31 માર્ચ 2021ના રોજ આ થાપણોની સિલકો હોવા છતાં મુખ્ય સદર 2049 (મહેસૂલી ખર્ચ) હેઠળ વ્યાજની ચૂકવણી માટે અંદાજપત્રીય જોગવાઈ કરી ન હતી.

કોઠો 4.1: વ્યાજપાત્ર થાપણો પ્રત્યે વ્યાજની જવાબદારી અદા ન કરવી

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	વ્યાજપાત્ર થાપણું નામ	31 માર્ચ 2021ના રોજ સિલક	વ્યાજની રકમ જેની જોગવાઈ કરવામાં નથી આવી
1.	વ્યાજપાત્ર થાપણ (અંશદાયી પેન્શન યોજના સિવાય)	17.50	1.31
2.	રાજ્ય વળતર વનીકરણ થાપણ	1,314.75	44.04
કુલ			45.35

સ્રોત: વર્ષ 2021-22 ના નાણાકીય હિસાબો

વ્યાજની જવાબદારી અદા ન કરવાની બાબતનું પ્રતિબિંબ ઘટેલી મહેસૂલી ખાધમાં અને સંબંધિત થાપણોની ઓછી આખરી બાકીમાં જોવા મળે છે.

4.3 રાજ્યની અમલકર્તા સંસ્થાઓને ભંડોળની સીધી તબદીલી

કેન્દ્ર સરકાર સામાજિક અને આર્થિક ક્ષેત્રોમાં જુદી જુદી પરિયોજનાઓ/કાર્યક્રમોના અમલીકરણ માટે રાજ્યની અમલકર્તા સંસ્થાઓને ભંડોળની બારોબાર તબદીલીઓ કરતી આવી છે. આ ભંડોળો રાજ્યના અંદાજપત્ર/રાજ્યની તિજોરી વ્યવસ્થા મારફત મોકલવામાં ન આવતા હોવાથી, વાર્ષિક નાણાકીય હિસાબોમાં આવા ભંડોળોનો પ્રવાહ દર્શાવાતો નથી. આમ, એટલા પ્રમાણમાં, રાજ્યની આવક અને ખર્ચ અને તેમાંથી તારવેલા અન્ય રાજકોષીય ચલાંકો/પરિમાણો પણ સંપૂર્ણ ચિત્ર રજૂ કરતા નથી.

01 એપ્રિલ 2014ની અસરથી, ભારત સરકારે કેન્દ્ર પ્રાયોજિત યોજનાઓ માટેની તમામ સહાય/વધારાની કેન્દ્રીય સહાય રાજ્ય સરકારને છૂટી કરવાનો નિર્ણય કર્યો હતો. જો કે, ગુજરાતમાં, કેન્દ્રીય ભંડોળોની રાજ્યની અમલકર્તા સંસ્થાઓને બારોબાર તબદીલી કરવાનું 2021-22માં પણ ચાલુ રહ્યું હતું (નાણાકીય હિસાબો, ભાગ-1ના પરિશિષ્ટ Vનો સંદર્ભ). આવી તબદીલીઓની 2017-18 થી 2021-22 માટેની વર્ષ-વાર વિગતો કોઠા 4.2માં દર્શાવી છે.

કોઠો 4.2: ભારત સરકાર દ્વારા રાજ્યની અમલકર્તા સંસ્થાઓને ભંડોળની થયેલી તબદીલી

(₹ કરોડમાં)

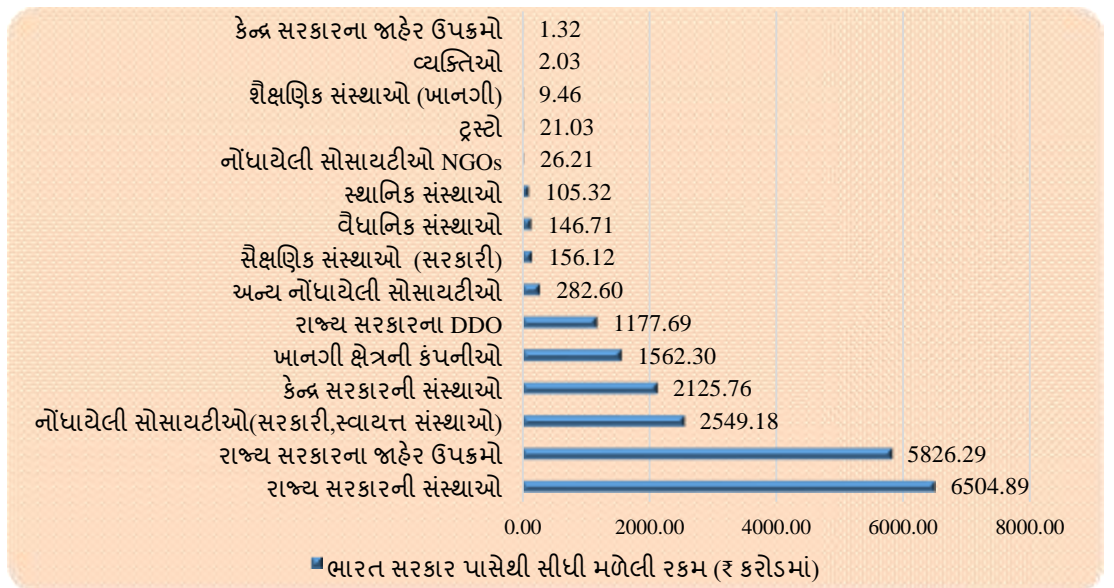
રાજ્યની અમલકર્તા સંસ્થાઓને સીધી તબદીલી	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21	2021-22
તબદીલ કરેલું ભંડોળ	7,510.45	10,026.44	11,659.35	14,210.99	20,496.91

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષ માટેના નાણાકીય હિસાબો

2021-22 દરમિયાન, ભારત સરકારે ₹ 20,496.91 કરોડ અમલકર્તા સંસ્થાઓને બારોબાર તબદીલ કર્યા હતાં, જે પૈકી ₹ 13,670.48 કરોડ ‘રાજ્ય સરકારની અમલકર્તા સંસ્થાઓ’ ને અને ₹ 6,826.43 કરોડ ‘રાજ્ય સરકારની ન હોય એવી અમલકર્તા સંસ્થાઓ’ ને બારોબાર છૂટા કરવામાં આવ્યાં હતાં. ફકરા 2.4.2.5માં બતાવ્યા પ્રમાણે પંચાયતી રાજ સંસ્થાઓને અને શહેરી સ્થાનિક સંસ્થાઓને સહાયક અનુદાન રૂપે આપવામાં આવેલી નાણાકીય સહાય આ તબદીલીઓમાં સામેલ નથી. આ તબદીલીઓ સંબંધિત પરિયોજનાઓની માર્ગદર્શિકાઓ અનુસાર હતી. કેન્દ્રીય ભંડોળોની રાજ્ય સરકારની અમલકર્તા સંસ્થાઓને બારોબાર મોટી તબદીલીઓ સંકળાયેલી હતી તે યોજનાઓ હતી; પ્રધાન મંત્રી કિસાન સન્માન નિધિ (₹ 3,599.45 કરોડ), ગાંધીનગર-અમદાવાદ માટે મેટ્રો-લીક એક્સપ્રેસ (₹ 1,962.47 કરોડ), મહાત્મા ગાંધી રાષ્ટ્રીય ગ્રામ રોજગાર બાયંધરી યોજના (₹ 1,176.78 કરોડ) અને સાંસદોની સ્થાનિક વિસ્તાર વિકાસ યોજના (₹ 91 કરોડ).

વિવિધ વિકાસ યોજનાઓનો અમલ કરવા માટે 2021-22 દરમિયાન ભારત સરકાર તરફથી બારોબાર ₹ 20,496.91 કરોડ મેળવનાર જુદી જુદી સંસ્થાઓની વિગતો આલેખ 4.1માં દર્શાવી છે.

આલેખ 4.1: અમલકર્તા સંસ્થાઓ જેને 2021-22 દરમિયાન ભારત સરકાર તરફથી બારોબાર ભંડોળ મળ્યું હતું

સ્રોત: વર્ષ 2021-22 માટેની PFMS માહિતી

4.4 સ્થાનિક ભંડોળોની થાપણો

પંચાયત, ગ્રામ્ય આવાસન અને ગ્રામ વિકાસ વિભાગ હેઠળના 33 જીલ્લા વિકાસ અધિકારીઓ અને 249 પંચાયતો, ગ્રામ્ય આવાસન અને ગ્રામ વિકાસ વિભાગ હેઠળના તાલુકા વિકાસ અધિકારીઓ દ્વારા સંચાલિત 282 વ્યક્તિગત લેજર ખાતાઓ (PLA) હતાં. છેલ્લા પાંચ વર્ષ (2017-22) દરમિયાન જિલ્લા પરિષદ ભંડોળ અને પંચાયત સમિતિ ભંડોળ હેઠળના વ્યવહારો કોઠા 4.3માં દર્શાવ્યા છે.

કોઠો 4.3: સ્થાનિક ભંડોળોમાં થાપણો

(₹ કરોડમાં)

વર્ષ		2017-18	2018-19	2019-20	2020-21	2021-22
જિલ્લા પરિષદ ભંડોળ (8448-109-11)	ખુલતી સિલક	9,249.79	8,940.69	8,263.03	8,821.48	9,646.29
	આવક	23,364.03	24,485.22	23,210.91	24,110.28	23,921.08
	ખર્ચ	23,673.13	25,162.88	22,652.46	23,285.47	25,043.58
	બંધ સિલક	8,940.69	8,263.03	8,821.48	9,646.29	8,523.79
પંચાયત સમિતિ ભંડોળ (8448-109-12)	ખુલતી સિલક	3,680.94	3,845.12	4,138.24	4,209.52	4,153.86
	આવક	16,300.28	16,526.91	15,349.79	15,767.41	17,538.09
	ખર્ચ	16,136.10	16,233.79	15,278.51	15,823.07	16,486.20
	બંધ સિલક	3,845.12	4,138.24	4,209.52	4,153.86	5,205.75
વર્ષના અંતે બંધ સિલક		12,785.81	12,401.27	13,031.00	13,800.15	13,729.54

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો

કોઠા 4.3માં જોઈ શકાય છે કે, વ્યક્તિગત લેજર ખાતાઓમાં 01 એપ્રિલ 2021ના રોજ ₹ 13,800.15 કરોડની ખુલતી સિલક હતી. વર્ષ દરમિયાન ₹ 41,459.17 કરોડની આવક થઈ હતી જ્યારે ચૂકવણીઓ ₹ 41,529.78 કરોડની હતી જેથી માર્ચ 2022ના અંતે ₹ 13,729.54 કરોડની સિલક વણવપરાયેલી પડી રહી હતી.

4.5 વપરાશી પ્રમાણપત્રો (Utilization Certificate (UC)) રજૂ કરવામાં વિલંબ

ગુજરાત નાણાકીય નિયમો, 1971ની² સાથે સામાન્ય નાણાકીય નિયમો³ જોવામાં આવે તો, એવી જોગવાઈ છે કે નિર્દિષ્ટ ઉદ્દેશ માટે આપવામાં આવેલું સહાયક અનુદાન ગર્ભિત શરતોને અધિન હોય છે જેવી કે, (1) સહાયક અનુદાનનો નિર્ધારિત હેતુ માટે અને જો મંજૂર કરનાર અધિકારીએ સમય-મર્યાદા નક્કી ન કરી હોય તો વાજબી સમયની અંદર વપરાશ કરવાનો રહેશે અને (2) સહાયક અનુદાનનો કોઈ પણ હિસ્સો જે આખરે હેતુસર ખર્ચ કરવા માટે જરૂરી ન હોય તો, તેની સરકારને પરત સોંપણી કરવાની રહેશે.

રાજ્ય સરકારના જે સત્તાવાળાઓને શરતી સહાયક અનુદાન મળ્યું છે તેમણે સહાયક અનુદાનના યોગ્ય વપરાશ અંગે સંબંધિત વિભાગોના વડાને વપરાશી પ્રમાણપત્રો રજૂ કરવાના રહેશે અને ચકાસણી કર્યા બાદ અન્ય રીતે નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવ્યું ન હોય તો જે નાણાકીય વર્ષમાં સહાયક

² નિયમ 154 અને 155

³ સામાન્ય નાણાકીય નિયમો, 2017નો નિયમ 238 (1)

અનુદાન છૂટું કરવામાં આવ્યું હોય તે પૂર્ણ થયાના 12 મહિનાની અંદર પ્રધાન મહાલેખાકારને (હિસાબ અને હક) મોકલવાના રહેશે.

ઓડિટ ચકાસણીમાં જોવામાં આવ્યું હતું કે 2001-02થી 2020-21ના સમયગાળા દરમિયાન રાજ્ય સરકારના 19 વિભાગોને આપવામાં આવેલ એકંદર ₹ 10,309.47 કરોડના સહાયક અનુદાનની બાબતમાં 4,563 વપરાશી પ્રમાણપત્રો રજૂ કરવામાં આવ્યા ન હતાં. વપરાશી પ્રમાણપત્રો રજૂ કરવામાં વિલંબની સ્થિતિ અને વય-વાર વિગતો અનુક્રમે કોઠા 4.4 અને 4.5માં આપી છે.

કોઠા 4.4: 31 માર્ચ 2022 ના રોજ વપરાશી પ્રમાણપત્રો રજૂ કરવાની સ્થિતિ

વર્ષ ⁴	બાકી વપરાશી પ્રમાણપત્રોની સંખ્યા	રકમ (₹ કરોડમાં)
2019-20 સુધી	2,137	1,988.62
2020-21	1,045	2,918.78
2021-22	1,381	5,402.07
કુલ	4,563	10,309.47

સ્રોત: 2021-22ના નાણાકીય હિસાબો

કોઠા 4.5: વય-વાર રજૂ કરવાના બાકી વપરાશી પ્રમાણપત્રો

ક્રમાંક	વિલંબનો સમયગાળો (વર્ષોમાં)	બાકી વપરાશી પ્રમાણપત્રો	
		સંખ્યા	રકમ (₹ કરોડમાં)
1.	0-1 (2020-21)	1,381	5,402.07
2.	1-3 (2018-20)	1,361	3,621.08
3.	3-5 (2016-18)	201	1,086.66
4.	5-7 (2014-16)	43	40.50
5.	7-9 (2012-14)	27	24.26
6.	11 અને ઉપર (2001-12)	1,550	134.90
	કુલ	4,563	10,309.47

સ્રોત: પ્રધાન મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતી

કોઠા 4.6: 31 માર્ચ 2022 ના રોજ બાકી વપરાશી પ્રમાણપત્રોનું વર્ષ-વાર વિભાજન (₹ કરોડમાં)

વર્ષ	વપરાશી પ્રમાણપત્રોની સંખ્યા	રકમ
2001-02	464	40.79
2002-03	694	35.27
2003-04	200	4.72
2004-05	67	3.40
2005-06	35	2.20

બાકી વપરાશી પ્રમાણપત્રોનું રકમ સાથે વર્ષ-વાર વિભાજન બાજુના કોઠા 4.6માં કોષ્ટકબદ્ધ કરેલું છે. કોઠામાં એવું જોવામાં આવે છે કે બાકી વપરાશી પ્રમાણપત્રોના 30 ટકા 2001-02, 2002-03 અને 2003-04 ને લગતા હતાં. બાકી વપરાશી પ્રમાણપત્રોના બહોતેર ટકા

⁴ ઉપર ઉલ્લેખ કરેલું વર્ષ “નિયત વર્ષ” ના સંબંધમાં છે એટલે કે ખરેખર ઉપાડના 12 મહિના.

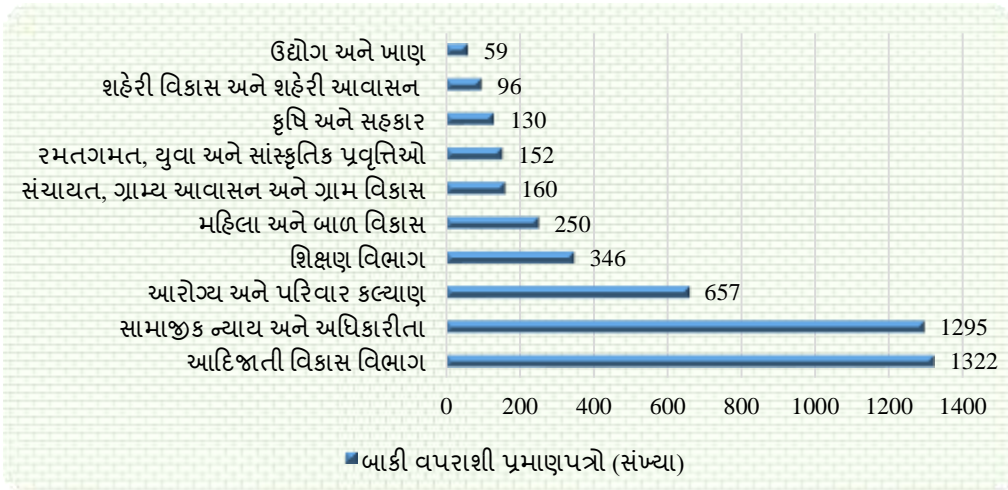
2006-07	14	3.12
2007-08	22	27.18
2008-09	7	1.24
2009-10	6	4.34
2010-11	35	12.37
2011-12	6	0.27
2012-13	3	0.40
2013-14	24	23.86
2014-15	26	31.43
2015-16	17	9.07
2016-17	64	511.77
2017-18	137	574.89
2018-19	316	702.30
2019-20	1,045	2,918.78
2020-21	1,381	5,402.07
કુલ	4,563	10,309.47

સ્રોત: પ્રધાન મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતી

આદિજાતી વિકાસ વિભાગ (1,322 UCs), સામાજિક ન્યાય અને અધિકારિતા વિભાગ (1,295 UCs) અને આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ વિભાગને (657 UCs) લગતા હતાં. વપરાશી પ્રમાણપત્રોની ગેરહાજરીમાં એવી કોઈ પણ ખાતરી નથી કે જે ઉદ્દેશ્યો માટે આ ભંડોળ પૂરું પાડવામાં આવ્યું હતું તે માટે તેનો ઉપયોગ થયો છે. વધુમાં, બાકી વપરાશી પ્રમાણપત્રોના ઉંચા પ્રમાણથી ઉચાપત, છેતરપીંડી અને ભંડોળના માર્ગાંતરના જોખમનો ભોજ રહેલો છે. વપરાશી પ્રમાણપત્રોની રજૂઆતમાં અયોગ્ય વિલંબ માટે રાજ્ય સરકારે જવાબદારી નક્કી કરવી જોઈએ

2020-21 સુધીમાં ચૂકવેલા સહાયક અનુદાન માટે બાકી વપરાશી પ્રમાણપત્રોનું વિભાગવાર વિભાજન પરિશિષ્ટ 4.1માં દર્શાવ્યું છે જ્યારે 10 મુખ્ય વિભાગોના બાકી વપરાશી પ્રમાણપત્રોની સ્થિતિ આલેખ 4.2માં દર્શાવી છે.

આલેખ 4.2: 31 માર્ચ 2021 સુધીમાં ચૂકવાયેલા સહાયક અનુદાન માટે 10 મુખ્ય વિભાગોના બાકી વપરાશી પ્રમાણપત્રો

સ્રોત: પ્રધાન મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતી

4.5.1 અનુદાન મેળવનાર સંસ્થાઓની “અન્યો” તરીકે નોંધણી

જો સહાયક અનુદાન રાજ્યના કુલ ખર્ચનો મહત્વનો હિસ્સો બનતો હોય તો, એ જરૂરી છે કે હિસાબોની પારદર્શિતાના હિતમાં ભંડોળ જેને પૂરું પાડવામાં આવે છે તે અનુદાન મેળવનાર સંસ્થાની વિગતો અને પ્રકાર સરકારે પૂરા પાડવા જોઈએ.

ગુજરાતમાં, છેલ્લા પાંચ વર્ષ (2017-22) દરમિયાન સહાયક અનુદાન રાજ્યના કુલ ખર્ચના 37 ટકાની આસપાસ થતા હતાં. ઉપરાંત, જો કે રાજ્ય સરકારના છેલ્લા પાંચ વર્ષના નાણાકીય હિસાબો⁵ ‘અન્યો’ હેઠળ વર્ગીકૃત જુદી જુદી સંસ્થાઓને છૂટા કરવામાં આવેલા સહાયક અનુદાનનો સતત વધારો⁶ દર્શાવતા હતાં, રાજ્ય સરકારે આવી સંસ્થાઓને કોઈ સંજ્ઞા (code) આપવાની પદ્ધતિ ઘડી ન હતી, જેનાથી બાકી વપરાશી પ્રમાણપત્રોની રજૂઆત પર દેખરેખ રાખી શકાય અને દરેક સંસ્થાઓ પાસેથી બાકી રકમની ચકાસણી થઈ શકે.

નીચેનો કોઠો 4.7 છેલ્લા પાંચ વર્ષ (2017-22) દરમિયાન રાજ્ય સરકાર દ્વારા ‘અન્યો’ને છૂટા કરવામાં આવેલા સહાયક અનુદાનની વિગતો દર્શાવે છે.

કોઠો 4.7: 2017-22 દરમિયાન ‘અન્યો’ ને છૂટા કરવામાં આવેલા સહાયક અનુદાનની વિગતો

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	વર્ષ	કુલ ખર્ચ	છુટા કરેલું કુલ સહાયક અનુદાન	કુલ ખર્ચની ટકાવારી રૂપે સહાયક અનુદાન	‘અન્યો’ ને છૂટું કરેલું સહાયક અનુદાન	કુલ છૂટા કરેલા સહાયક અનુદાનની ટકાવારી રૂપે ‘અન્યો’ ને છૂટું કરેલું સહાયક અનુદાન
1.	2017-18	1,45,003.92	54,807.18	37.80	20,856.91	38.06
2.	2018-19	1,62,582.94	59,610.69	36.66	23,656.31	39.68
3.	2019-20	1,67,861.24	64,262.01	38.28	25,343.20	39.44
4.	2020-21	1,78,717.47	64,637.35	36.17	23,691.95	36.65
5.	2021-22	1,89,677.35	69,807.79	36.80	24,764.54	35.48

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો

કોઠા 4.7માં જોઈ શકાય છે કે, 2021-22 માં છૂટા કરાયેલા ₹ 69,807.79 કરોડના કુલ સહાયક અનુદાન પૈકી, ₹ 24,764.54 કરોડ (35 ટકા) ‘અન્યો’ હેઠળ વર્ગીકૃત કરવામાં આવેલી વિવિધ સંસ્થાઓને છૂટા કરવામાં આવ્યાં હતાં. જેના માટે સહાયક અનુદાન છુટું કરવામાં આવેલું છે તેની વિગતોની ગેરહાજરી, આવા ખાતાની પારદર્શિતાને અને સહાયક અનુદાનની છૂટી કરવામાં આવેલી રકમની સામેના વપરાશી પ્રમાણપત્રોની દેખરેખને વિપરીત અસર કરે છે.

⁵ નાણાકીય હિસાબોના પત્રક નં. 10 અને પરિશિષ્ટ III

⁶ 2017-18માં ₹ 20,856.91 કરોડથી 2021-22માં ₹ 24,764.54 કરોડ

4.6 ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલો

રાજ્ય સરકાર દ્વારા જેના માટે છેવટનું વર્ગીકરણ અને સહાયક ભરતિયું, ઉપાડ વખતે ઉપલબ્ધ ન હોય તો ખર્ચની તેવી બાબતોમાં આકસ્મિક ખર્ચનો ઉપાડ, ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલ (AC Bill) પર કરવામાં આવે છે. પ્રારંભમાં પેશગી તરીકે ઉપાડ કર્યા બાદ, તેનો ત્યારબાદનો મેળ ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલથી ઉપાડની તારીખથી ત્રણ મહિનાના નિયત સમયગાળાની અંદર પ્રધાન મહાલેખાકારને (હિસાબ અને હક) વિગતવાર આકસ્મિક બિલની⁷ (DC Bill) રજૂઆત મારફત સુનિશ્ચિત કરવામાં આવે છે.

વર્ષો દરમિયાન, ભંડોળનો ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલથી, તેના લાંબા સમય માટે મેળ/પતાવટ (વિગતવાર આકસ્મિક બિલોની રજૂઆત દ્વારા) કર્યા વિના મોટા પાયે કરવામાં આવતો ઉપાડ ચિંતાનો વિષય છે.

31 માર્ચ 2022ની સ્થિતિએ, ગુજરાત સરકારના 22 વિભાગોએ કોઠા 4.8માં આપેલી વિગતો પ્રમાણે 3,167 ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલની સામે ₹ 272.90 કરોડ માટે વિગતવાર આકસ્મિક બિલો રજૂ કર્યા ન હતાં

કોઠો 4.8: 31 માર્ચ 2022ની સ્થિતિએ ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલોની સામે બાકી વિગતવાર આકસ્મિક બિલોની સ્થિતિ

(₹ કરોડમાં)

વર્ષ	રજૂ કરેલા ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલો		રજૂ કરેલા વિગતવાર આકસ્મિક બિલો		બાકી ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલો	
	સંખ્યા	રકમ	સંખ્યા	રકમ	સંખ્યા	રકમ
2020-21 સુધી	3,650	553.13	1,763	482.28	1,887	70.85
2021-22	4,573	839.78	3,293	637.73	1,280	202.05
કુલ	8,223	1,392.91	5,056	1,120.01	3,167	272.90

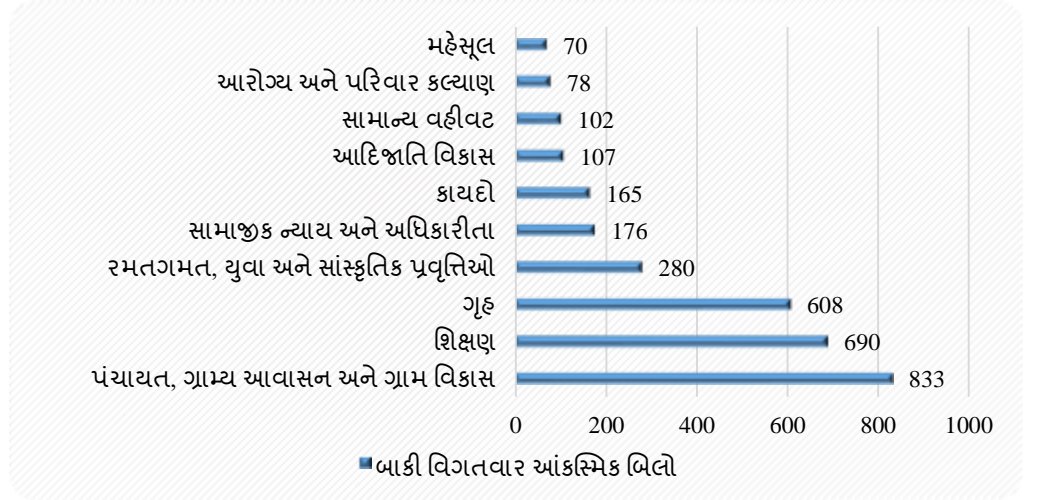
સ્રોત: પ્રધાન મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતી

કોઠા 4.8માં જોઈ શકાય છે કે, 2021-22માં ₹ 839.78 કરોડ માટે રજૂ કરેલા 4,573 ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલોમાંથી, 528 ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલો (11.55 ટકા) ₹ 154.52 કરોડના (18.40 ટકા) માર્ચ 2022માં રજૂ કરવામાં આવ્યાં હતાં. વધુમાં, માર્ચ 2022માં રજૂ કરેલા 528 ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલો પૈકી, ₹ 2.00 લાખ માટેનું એક ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલ નાણાકીય વર્ષના છેલ્લા દિવસે રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું.

2021-22 સુધીના બાકી વિગતવાર આકસ્મિક બિલોની વિભાગ-વાર વિગતો અને વર્ષ-વાર વિગતો અનુક્રમે પરિશિષ્ટ 4.2 અને પરિશિષ્ટ 4.3માં દર્શાવી છે. 10 મુખ્ય વિભાગોના બાકી વિગતવાર આકસ્મિક બિલોની સ્થિતિ આલેખ 4.3માં આપી છે.

⁷ ગુજરાત તિજોરી નિયમો, 2000ના નિયમ 211 મુજબ

આલેખ 4.3: 10 મુખ્ય વિભાગોમાં બાકી વિગતવાર આકસ્મિક બિલો

બાકી વિગતવાર આકસ્મિક બિલોના સડસઠ ટકા, પંચાયત ગ્રામ્ય આવાસન અને ગ્રામ્ય વિકાસ વિભાગ (833 બિલો), શિક્ષણ વિભાગ (690 બિલો) અને ગૃહ વિભાગને (608 બિલો) લગતા હતાં. પેશગીઓનું લાંબા સમય સુધી સમાયોજન ન થાય તો ગેરરીતિનું જોખમ રહે છે આથી, વિગતવાર આકસ્મિક બિલો રજૂ થાય તે સુનિશ્ચિત કરવા માટે સંબંધિત ઉપાડ અને વહેચણી અધિકારીઓ દ્વારા ચાંપતી નજર રાખવામાં આવે તે જરૂરી છે. ઉપરાંત, વિગતવાર આકસ્મિક બિલો ન મળ્યા હોય એટલે અંશે નાણાકીય હિસાબોમાં દર્શાવેલો ખર્ચ સાચો અથવા છેવટનો માની શકાય નહીં.

4.7 વ્યક્તિગત થાપણ ખાતાઓ

એક વ્યક્તિગત થાપણ ખાતું તેના વહીવટકર્તાને ચોક્કસ હેતુ માટે વ્યક્તિગત થાપણ ખાતામાં આવક સીધેસીધી જમા કરવા અથવા ઉપાડ કરવાની સુગમતા માટેના ઉદ્દેશથી ઉભી કરેલી વ્યવસ્થા છે. સરકારના સંબંધિત વિભાગની આગોતરી મંજૂરીથી જ વ્યક્તિગત થાપણ ખાતું શરૂ કરવાની સત્તા આપી શકાય છે. વ્યક્તિગત થાપણ ખાતામાં ભંડોળોની તબદીલીની નોંધ રાજ્યના સંચિત નિધિમાંથી છેવટના ખર્ચ તરીકે સેવાના સંબંધિત મુખ્ય સદર હેઠળ કરવામાં આવે છે. કેન્દ્ર સરકાર (આવક અને ચૂકવણી) નિયમો, 1983ના નિયમ 194(4) મુજબ, વહીવટકર્તાઓએ નાણાકીય વર્ષના છેલ્લા કાર્યના દિવસે આવા ખાતાઓ બંધ કરવાના હોય છે અને વણવપરાયેલી સિલક સંચિત નિધિમાં પાછી તબદીલ કરવાની હોય છે અને જો જરૂર હોય તો વ્યક્તિગત થાપણ ખાતું પછીના વર્ષે ફરીથી ખોલી શકાય છે.

કોઠો 4.9 2017-22 દરમિયાન નાણાકીય વર્ષના છેલ્લા દિવસે વ્યક્તિગત થાપણ ખાતાઓમાં રહેલા ભંડોળોની સ્થિતિ રજૂ કરે છે

કોઠો 4.9: 2017-22 દરમિયાન વ્યક્તિગત થાપણ ખાતાઓમાં રાખવામાં આવેલા ભંડોળો

(₹ કરોડમાં)

વર્ષ	વર્ષના અંતે વ્યક્તિગત થાપણ ખાતાઓની સંખ્યા	બંધ સિલક
2017-18	482	447.41
2018-19	484	581.01
2019-20	465	795.41
2020-21	470	1,003.78
2021-22	471	989.57

સ્રોત: વર્ષ 2017-22 માટેના રાજ્ય સરકારના નાણાકીય હિસાબો

વ્યક્તિગત થાપણ ખાતાઓમાંની બંધ સિલકો 2017-18માં ₹ 447.41 કરોડ હતી તે વધીને 2020-21 માં ₹ 1,003.78 કરોડ થઈ હતી પરંતુ 2021-22માં ઘટીને ₹ 989.57 કરોડ થઈ હતી. આ ખાતાઓ નાણાકીય વર્ષના અંતે બંધ કરવામાં આવ્યાં ન હતાં અને બંધ સિલકો રાજ્યના સંચિત નિધિમાં જમા કરવામાં આવી ન હતી. 31 માર્ચ 2022ના રોજ કોઈ નિષ્ક્રિય વ્યક્તિગત થાપણ ખાતાઓ ન હતાં. તમામ 471 વ્યક્તિગત થાપણ ખાતાઓના વહીવટકર્તાઓએ તેમની સિલકોનું તિજોરી સાથે મેળવણું અને ચકાસણી કરી હતી.

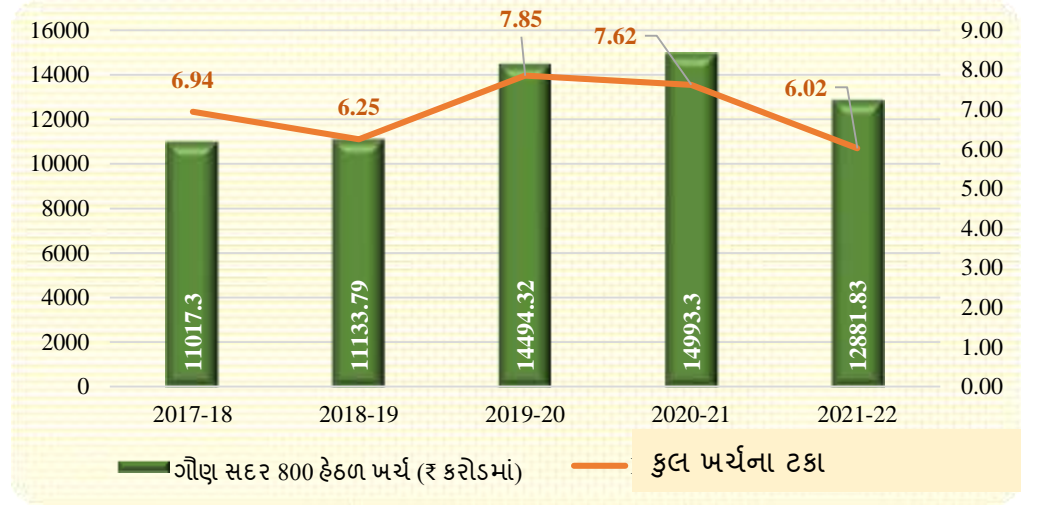
વ્યક્તિગત થાપણ હિસાબોમાં પડી રહેલી વણવપરાયેલી સિલકોની રાજ્યના સંચિત નિધિમાં બિન-તબદીલી જાહેર નાણાનો દુરુપયોગ, છેતરપીંડી અને ગેરરીતિનું જોખમ ઉભું કરે છે.

4.8 ગૌણ સદર 800 નો વિવેકહીન ઉપયોગ

અન્ય આવક/અન્ય ખર્ચ સંબંધિત સર્વસંગ્રાહક ગૌણ સદર 800નો ઉપયોગ માત્ર એવા કિસ્સાઓમાં કરવો જોઈએ કે જેમાં હિસાબોમાં મુખ્ય સદર હેઠળ યોગ્ય ગૌણ સદરની જોગવાઈ કરવામાં આવી ન હોય. ગૌણ સદર 800 હેઠળ આવક અને ખર્ચની આડેઘડ નોંધણી વ્યવહારોની પારદર્શિતા અને પ્રકાર પર અસર કરે છે, અને હિસાબોને અસ્પષ્ટ બનાવે છે.

ગુજરાત સરકારે 2017-22ના પાંચ વર્ષોના સમયગાળા દરમિયાન ગૌણ સદરનો વ્યાપક ઉપયોગ કર્યો હતો. 2021-22 દરમિયાન, રાજ્ય સરકારે 64 મહેસૂલ અને મૂડી મુખ્ય હિસાબી સદરો હેઠળના ગૌણ સદર 800 હેઠળ ₹ 12,881.83 કરોડના ખર્ચની નોંધ કરી હતી, જે ₹ 2,14,113.36 કરોડના કુલ ખર્ચના 6.02 ટકા જેટલી થાય છે. 2017-22 દરમિયાન કુલ ખર્ચની ટકાવારી તરીકે ગૌણ સદર 800-‘અન્ય ખર્ચ’ ના ઉપયોગનું પ્રમાણ આલેખ 4.4માં આપ્યું છે

આલેખ 4.4: 2017-22 દરમિયાન ગૌણ સદર 800 - 'અન્ય ખર્ચ'નો ઉપયોગ

આલેખ 4.4 દર્શાવે છે કે 2017-22 દરમિયાન કુલ ખર્ચની ટકાવારી રૂપે ગૌણ સદર 800 - 'અન્ય ખર્ચ'ના ઉપયોગનું પ્રમાણ 6.02 ટકા અને 7.85 ટકા વચ્ચે રહ્યું હતું.

2021-22 દરમિયાન ચોક્કસ મુખ્ય સદરની અંદર ગૌણ સદર 800 - 'અન્ય ખર્ચ' હેઠળ નોંધવામાં આવેલ ખર્ચના (50 ટકા અથવા અધિક) નોંધપાત્ર પ્રમાણના ઉદાહરણો કોઠા 4.10માં આપ્યા છે.

કોઠો: 4.10: 2021-22 દરમિયાન ગૌણ સદર 800 'અન્ય ખર્ચ' હેઠળ નોંધવામાં આવેલો નોંધપાત્ર ખર્ચ

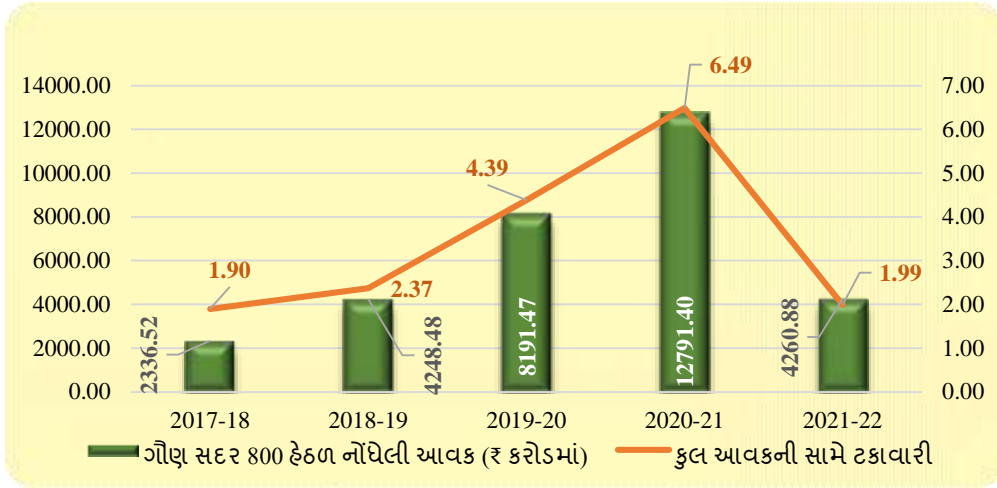
(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	મુખ્ય સદર	મુખ્ય સદર હેઠળ ખર્ચ	ગૌણ સદર 800 હેઠળ ખર્ચ	ટકાવારી
1	4236 પોષણ પર મૂડી જોગવાઈ	22.20	22.20	100.00
2	6217 શહેરી વિકાસ માટે લોન	297.90	297.90	100.00
3	2075 પ્રકીર્ણ સામાન્ય સેવાઓ	43.01	42.43	98.66
4	2852 ઉદ્યોગ	3,098.92	2,989.56	96.47
5	4875 અન્ય ઉદ્યોગો પર મૂડી જોગવાઈ	349.99	326.92	93.41
6	4408 અન્ન, સંગ્રહ અને વખાર પર મૂડી જોગવાઈ	15.55	12.79	82.25
7	2853 બિન-લોહ ખાણકામ અને ધાતુ ઉદ્યોગ	212.33	148.29	69.84
8	3452 પ્રવાસન	75.84	50.13	66.10
9	2701 મધ્યમ સિંચાઈ	194.67	121.00	62.15

સ્રોત: વર્ષ 2021-22 માટેના રાજ્ય સરકારના નાણાકીય હિસાબો

2017-22 દરમિયાન કુલ આવકની ટકાવારી રૂપે ગૌણ સદર 800 - 'અન્ય આવક'ના ઉપયોગનું પ્રમાણ આલેખ 4.5 માં આપ્યું છે.

આલેખ 4.5: 2017-22 દરમિયાન ગૌણ સદર 800-‘અન્ય આવક’ નો ઉપયોગ

આવકના કિસ્સામાં, ગૌણ સદર 800નો ઉપયોગ 2017-18માં કુલ આવકના 1.90 ટકાથી 2020-21 દરમિયાન કુલ આવકના 6.49 ટકાની વચ્ચે રહ્યો હતો. 2021-22 દરમિયાન, રાજ્ય સરકારે 59 મુખ્ય સદરોને લગતી ₹ 4,260.88 કરોડની આવકની નોંધ ગૌણ સદર 800 ‘અન્ય આવક’ હેઠળ વર્ગીકૃત કરી હતી જે ₹ 2,13,953.46 કરોડની કુલ આવકના 1.99 ટકા થતા હતાં. 2021-22 દરમિયાન ચોક્કસ મુખ્ય સદર અંતર્ગત ગૌણ સદર 800 – ‘અન્ય આવક’ હેઠળ નોંધપાત્ર પ્રમાણમાં નોંધવામાં આવેલી આવકના (50 ટકા અથવા અધિક) ઉદાહરણો કોઠા 4.11માં આપ્યા છે.

કોઠો: 4.11: 2021-22 દરમિયાન ગૌણ સદર 800-‘અન્ય આવકો’ હેઠળ નોંધવામાં આવેલી નોંધપાત્ર આવકો

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	મુખ્ય સદર	મુખ્ય સદર હેઠળ આવક	ગૌણ સદર 800 હેઠળ આવક	ટકાવારી
1	0575 અન્ય વિશેષ વિસ્તાર કાર્યક્રમો	18.73	18.92	100.97
2	0211 પરિવાર કલ્યાણ	1.49	1.49	100.00
3	0408 અન્ન, સંગ્રહ અને વખાર	4.37	4.37	100.00
4	0801 ઊર્જા	12.29	12.29	100.00
5	0810 ઊર્જાના બિન-પરંપરાગત સ્ત્રોતો	100.93	100.93	100.00
6	1054 માર્ગો અને પુલો	35.64	35.43	99.41
7	0215 પાણી પુરવઠો અને સ્વચ્છતા	329.32	327.07	99.32
8	0235 સામાજિક સુરક્ષા અને કલ્યાણ	9.20	9.12	99.14
9	0401 પાક ઉછેર	101.66	99.58	97.95
10	0702 લઘુ સિંચાઈ	76.20	72.97	95.77
11	0435 અન્ય કૃષિ કાર્યક્રમો	1.31	1.25	95.64

ક્રમાંક	મુખ્ય સદર	મુખ્ય સદર હેઠળ આવક	ગૌણ સદર 800 હેઠળ આવક	ટકાવારી
12	0404 ડેરી વિકાસ	1.80	1.61	89.75
13	0071 પેન્શન અને અન્ય નિવૃત્તિ લાભો અંગે ફાળો અને વસૂલાત	67.86	56.39	83.10
14	0515 અન્ય ગ્રામ વિકાસ કાર્યક્રમો	49.91	40.89	81.93
15	0406 વન સંવર્ધન અને વન્ય જીવન	33.72	27.04	80.20
16	0049 વ્યાજની આવક	991.90	783.85	79.03
17	0210 તબીબી અને જાહેર આરોગ્ય	1,601.17	1,264.01	78.94
18	0220 માહિતી અને પ્રસારણ	1.68	1.29	77.15
19	0059 જાહેર બાંધકામ	46.94	35.34	75.29
20	0035 ખેતીની જમીન સિવાયની સ્થાવર મિલકત પર કરવેરા	300.76	197.87	65.79
21	0852 ઉદ્યોગ	99.97	65.60	65.61
22	0250 અન્ય સામાજિક સેવાઓ	195.12	122.26	62.66
23	6225 અનુસૂચિત જાતિ, અનુસૂચિત જનજાતિ, અન્ય પછાત વર્ગો અને લઘુમતીઓના કલ્યાણ માટે લોન	36.43	21.82	59.89
24	0216 આવાસન	31.84	18.91	59.39
25	1475 અન્ય સામાન્ય આર્થિક સેવાઓ	84.77	49.77	58.71
26	0405 મત્સ્યોદ્યોગ	17.30	9.88	57.07

સ્રોત: વર્ષ 2021-22 માટેના રાજ્ય સરકારના નાણાકીય હિસાબો

અન્ય આવક/અન્ય ખર્ચ સંબંધિત સર્વસંગ્રાહક ગૌણ સદર 800 નું સંચાલન માત્ર એવા કિસ્સાઓમાં કરવાનું હોય છે જ્યાં હિસાબોમાં મુખ્ય સદર હેઠળ યોગ્ય ગૌણ સદરની જોગવાઈ કરવામાં આવી નથી. એ જ મુખ્ય સદર/અન્ય મુખ્ય સદર હેઠળ જ્યારે અનુકૂળ ગૌણ સદર ઉપલબ્ધ હોય તો પણ ગૌણ સદર 800 હેઠળ નોંધ નાણાકીય અહેવાલોની પારદર્શિતાને અવળી અસર કરે છે. જ્યારે યોગ્ય ગૌણ સદર ઉપલબ્ધ હોય ત્યારે ગૌણ સદર 800ના અયોગ્ય ઉપયોગના ઓડિટમાં ધ્યાન પર આવેલા કેટલાક ઉદાહરણો કોઠા 4.12માં આપ્યા છે:

કોઠો: 4.12: 2021-22 દરમિયાન યોગ્ય ગૌણ સદર ઉપલબ્ધ હતું ત્યારે ગૌણ સદર 800ના અયોગ્ય ઉપયોગના ઓડિટમાં ધ્યાન પર આવેલા કેટલાક ઉદાહરણો

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	અંદાજપત્રીય સદર	સદર હેઠળ અંદાજપત્રીય જોગવાઈ	ખર્ચ	એ જ મુખ્ય સદર હેઠળ ઉપલબ્ધ વધારે યોગ્ય ગૌણ સદર
1	2801-ઉર્જા 80-સામાન્ય 800-અન્ય ખર્ચ 03-PWR-25-સરદાર પટેલ પુનઃપ્રાપ્ય ઉર્જા સંશોધન સંસ્થાને સહાય	1.00	1.00	2810- હેઠળ નવી અને પુનઃપ્રાપ્ય ઉર્જા 00 104-પુનઃપ્રાપ્ય ઉર્જામાં સંશોધન, રચના અને વિકાસ
2	2852-ઉદ્યોગ 80-સામાન્ય 800-અન્ય ખર્ચ 24-IND-5 ઔદ્યોગિક વિકાસ વધારવા માટેના પ્રયત્નો	44.94	140.38	2852-80 104-હેઠળ ઔદ્યોગિક પ્રમોશન
3	2852-ઉદ્યોગ 80-સામાન્ય 800-અન્ય ખર્ચ 26-IND-9 વસ્ત્ર ઉદ્યોગનો વિકાસ	1,564.40	1,960.00	2852- હેઠળ ઉદ્યોગ 08-વપરાશી ઉદ્યોગ 202- વસ્ત્રોદ્યોગ
4	5054-માર્ગો અને પુલો પર મૂડી જોગવાઈ 04-જિલ્લાના અને અન્ય માર્ગો 800-અન્ય ખર્ચ 06-RBD-102 ગ્રામ્ય માર્ગો	5.00	7.96	5054-04 337-હેઠળ માર્ગના કામો
5	5054-માર્ગો અને પુલો પર મૂડી જોગવાઈ 80-સામાન્ય 800-અન્ય ખર્ચ 01-RBD-103 આયોજન અને સંશોધન	1.5	1.50	5054- હેઠળ માર્ગો અને પુલો પર મૂડી જોગવાઈ 80-સામાન્ય 004-સંશોધન
6	2515-અન્ય ગ્રામ વિકાસ કાર્યક્રમો 800-અન્ય ખર્ચ 11-CDP-7 નાણા પંચની ભલામણ મુજબ પંચાયતી રાજની સંસ્થાઓને મજબૂત કરવા માટે કેન્દ્રીય સહાયની ચૂકવણી.	1,802.43	904.23	2515-હેઠળ અન્ય ગ્રામ વિકાસ કાર્યક્રમો 101-પંચાયતી રાજ
7	2202-સામાન્ય શિક્ષણ 01-પ્રાથમિક શિક્ષણ 800-અન્ય ખર્ચ 01- પ્રાથમિક શિક્ષણ માટે શિક્ષણ સેસ માટે સ્થાનિક સંસ્થાઓને સહાય	225.00	225.00	2202-હેઠળ સામાન્ય શિક્ષણ 01-પ્રાથમિક શિક્ષણ 103- પ્રાથમિક શિક્ષણ માટે સ્થાનિક સંસ્થાઓને સહાય

(સ્રોત: વર્ષ 2021-22 માટેના વિનિયોગ હિસાબો)

સર્વસંગ્રાહક મુખ્ય સદર 800 હેઠળ મોટી રકમોનું વર્ગીકરણ નાણાકીય અહેવાલોમાં પારદર્શિતાને અસર કરે છે અને ફાળવણીની પ્રાથમિકતાઓના પૃથક્કરણ અને ખર્ચની ગુણવત્તાને બગાડી નાખે છે.

4.9 ઉપલક અને ઋણ, થાપણ અને ભરણાના મુખ્ય સદરો હેઠળ બાકી સિલકો

એક અથવા બીજા કારણસર હિસાબના નિર્ણાયક સદરમાં નોંધી શકાય એમ ન હોય એવા વ્યવહારો દર્શાવવા માટે સરકારના હિસાબોમાં ઉપલક સદર ખોલવામાં આવે છે. આવા હિસાબી સદરોમાં રહેલી રકમોને જ્યારે તેમના સંબંધિત નિર્ણાયક સદરે નોંધવામાં આવે ત્યારે, બાદ ઉધાર અથવા બાદ જમા દ્વારા છેવટે ઉપલક સદરોને દૂર કરવામાં આવે છે. જો ઉપલક સદર હેઠળની રકમો પતાવટ થયા વગર રહે તો આ સદરો હેઠળની સિલકો જમા થયા કરશે જે પરિણામે સરકારની આવક અને ચૂકવણીઓ ઓછી દર્શાવશે.

ભરણાં એ તમામ વ્યવહારોને આવરી લે છે જે હિસાબોના સમાયોજનના સદરો હોય છે અને આ સદરોમાં ઉધાર અથવા જમા નોંધો છેવટે એજ અથવા હિસાબીકરણના અન્ય વર્તુળની અંદર અનુરૂપ જમા અથવા ઉધાર દ્વારા દૂર કરવામાં આવે છે.

નાણાકીય હિસાબો ઉપલક અને ભરણાંના સદરો હેઠળની ચોખ્ખી સિલકો દર્શાવે છે. આ સદરો હેઠળની બાકી સિલકોની ગણતરી જુદા જુદા સદરો હેઠળની અલગ અલગ બાકી ઉધાર અને જમા સિલકોનું એકત્રિકરણ કરીને કરવામાં આવે છે. ઉપલક અને ભરણાંના સદરોની બાબતો દૂર કરવાનો આધાર રાજ્યની તિજોરીઓ/બાંધકામો અને વન વિભાગો, વગેરે દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી વિગતો પર છે.

ઉપલક અને ભરણાંના મુખ્ય સદરો હેઠળની છેલ્લા ત્રણ વર્ષ માટેની ચોખ્ખી સિલકો કોઠા 4.13માં આપી છે

કોઠો 4.13: ઉપલક અને ભરણાંના મુખ્ય સદરો હેઠળની સિલકો

(₹ કરોડમાં)

ગૌણ સદર	2019-20		2020-21		2021-22	
	ઉધાર	જમા	ઉધાર	જમા	ઉધાર	જમા
મુખ્ય સદર 8658 - ઉપલક						
101 - પગાર અને હિસાબ કચેરી ઉપલક	166.57	(-)5.17	210.39	2.59	140.81	1.06
ચોખ્ખી	ઉધાર 171.74		ઉધાર 207.80		ઉધાર 139.75	
102 - ઉપલક હિસાબ - મુલકી	245.71	311.51	9.94	61.97	(-)8.45	(-)12.41
ચોખ્ખી	ઉધાર 65.80		જમા 52.03		ઉધાર 3.96	
109 - રિઝર્વ બેંક ઉપલક- મુખ્ય કચેરી	0.90	0.03	1.15	0.01	0.32	(-)0.04
ચોખ્ખી	ઉધાર 0.87		ઉધાર 1.14		ઉધાર 0.36	

ગૌણ સદર	2019-20		2020-21		2021-22	
	ઉધાર	જમા	ઉધાર	જમા	ઉધાર	જમા
110 – રિઝર્વ બેંક ઉપલક – મુખ્ય હિસાબી કચેરી	206.27	0.01	202.73	0.01	201.32	(-)0.02
ચોખ્ખી	ઉધાર 206.26		ઉધાર 202.72		ઉધાર 201.34	
112 – મૂળ સ્થાને કર કપાત (TDS) ઉપલક	0.00	9.32	0.00	38.77	0.00	49.51
ચોખ્ખી	જમા 9.32		જમા 38.77		જમા 49.51	
123 – અખિલ ભારતીય સેવાના અધિકારીઓની જૂથ વીમા યોજના	0.40	0.18	0.46	0.37	0.27	0.28
ચોખ્ખી	જમા 0.22		ઉધાર 0.09		જમા 0.01	
મુખ્ય સદર 8782- ભરણાં						
102 – જાહેર બાંધકામના ભરણાં	18,395.78	19,137.14	18,555.38	19,441.43	19,677.19	20,581.17
ચોખ્ખી	જમા 741.36		જમા 886.05		જમા 903.98	
103 – વન વિભાગના ભરણાં	944.50	1,011.57	1,096.28	1,150.27	1,215.40	1,345.30
ચોખ્ખી	જમા 67.07		જમા 53.99		જમા 129.90	
108 અન્ય ભરણાં	87.07	102.64	95.98	109.96	90.47	105.13
ચોખ્ખી	જમા 15.57		જમા 13.98		જમા 14.66	

સ્રોત: વર્ષ 2021-22 ના નાણાકીય હિસાબો

પગાર અને હિસાબ કચેરી ઉપલક

પગાર અને હિસાબ કચેરીઓ અને પ્રધાન મહાલેખાકારના (હિસાબ અને હક) હિસાબકિતાબમાંથી ઉભા થતા આંતર-વિભાગીય અને આંતર-સરકારી વ્યવહારોના સમાધાન માટે આ ગૌણ સદરનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. આ ગૌણ સદર હેઠળના વ્યવહારો એક હિસાબી અધિકારીએ અન્ય હિસાબી અધિકારી જેના સામે ગૌણ સદર ‘પીએઓ ઉપલક’નો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે તેના વતી ક્યાં તો કરેલી વસૂલાત અથવા તો ચૂકવણીઓ રજૂ કરે છે. જે હિસાબી અધિકારીના હિસાબમાં પ્રારંભિક વસૂલાત હિસાબમાં નોંધવામાં આવી હોય તેના દ્વારા ચેક જારી કરવામાં આવે ત્યારે આ સદરની જમા નોંધનો ‘બાદ જમા’ દ્વારા નિકાલ કરવામાં આવે છે. ‘પીએઓ ઉપલક’ હેઠળની ઉધાર નોંધ હિસાબી અધિકારી, જેના વતી ચૂકવણી કરવામાં આવી હતી તેના તરફથી ચેક મળે અને વટાવાય ત્યારે ‘બાદ ઉધાર’ દ્વારા નિકાલ કરવામાં આવે છે.

આ ગૌણ સદર હેઠળ બાકી ઉધાર સિલકનો અર્થ એવો થાય કે પ્રધાન મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) દ્વારા પગાર અને હિસાબ કચેરી વતી ચૂકવણીઓ કરવામાં આવી છે જેની વસૂલાત કરવાની બાકી છે. બાકી જમા સિલકનો અર્થ એ કે પગાર અને હિસાબ કચેરી વતી પ્રધાન મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) દ્વારા ચૂકવણીઓ પ્રાપ્ત થઈ છે, જેની પરત-ચૂકવણી કરવાની/સમાયોજન બાકી છે (નવેમ્બર 2022).

આ સદર હેઠળ ચોખ્ખી ઉધાર સિલક 2020-21માં ₹ 207.80 કરોડ હતી તે 2021-22માં ઘટીને ₹ 139.75 કરોડ થઇ હતી.

ઉપલક હિસાબો (મુલકી)

આ વચગાળાના ગૌણ સદરનો ઉપયોગ એવા વ્યવહારોના હિસાબીકરણ માટે કરવામાં આવે છે જે કેટલીક માહિતી/દસ્તાવેજો એટલે કે ભરતીયાં, ચલણો, વગેરેના અભાવે ખર્ચ અથવા આવકના નિર્ણાયક સદરમાં નોંધી શકાયા નથી. આ ગૌણ સદરને આવકની નોંધ કરવા માટે જમા કરવામાં આવે છે અને કરવામાં આવેલા ખર્ચ માટે ઉધારવામાં આવે છે. જરૂરી માહિતી/દસ્તાવેજો મળે ત્યારે હિસાબોના સંબંધિત મુખ્ય/પેટા-મુખ્ય/ગૌણ સદરોમાં ઉધાર અથવા જમા હવાલા દ્વારા બાદ ઉધાર અથવા બાદ જમા નોંધ દ્વારા આ ગૌણ સદર દૂર કરવામાં આવે છે.

આ સદર હેઠળની બાકી ઉધાર સિલકનો અર્થ એવો થાય કે ભરતીયાં જેવી વિગતોના અભાવે કરવામાં આવેલી ચૂકવણીઓ નિર્ણાયક ખર્ચના સદરે ઉધારી શકાઈ ન હતી. બાકી જમા સિલકનો મતલબ એ થાય કે જે રકમો પ્રાપ્ત થઇ હતી તેને માહિતીના અભાવે આવકના નિર્ણાયક સદરમાં જમા કરી શકાયા ન હતાં.

31 માર્ચ 2022ના રોજ આ સદરમાં ચોખ્ખી જમા સિલક ₹ 3.96 કરોડ હતી, જે દર્શાવે છે કે આવકના નિર્ણાયક સદરના વર્ગીકરણ માટે જરૂરી માહિતી ઉપલબ્ધ ન હતી

રિઝર્વ બેંક ઉપલક- કેન્દ્રીય હિસાબ કચેરી

આ સદરનો ઉપયોગ આંતર-સરકારી વ્યવહારો જેમાં બે સરકારો વચ્ચેની રોકડ સિલકો વચ્ચેની નાણાકીય પતાવટ ભારતીય રિઝર્વ બેંકના કેન્દ્રીય હિસાબ વિભાગને સૂચના આપીને કરવામાં આવે છે.

ભારતીય રિઝર્વ બેંક દ્વારા કરાયેલા નાણાકીય સમાયોજનની જાણ થયા બાદ આવકના નિર્ણાયક હિસાબી સદરે રકમ તબદીલ કરીને આ સદર દૂર કરવામાં આવે છે. મુખ્ય વ્યવહારો જેની આ ઉપલક સદર હેઠળ પતાવટ કરવામાં આવે છે તે ભારત સરકાર તરફથી મળેલું અનુદાન/લોન અને તેમની પરત-ચૂકવણીઓ, જામીનગીરીઓનું વિમોચન અને ભારતીય રિઝર્વ બેંકની જાહેર ઋણ કચેરી દ્વારા તેના પર ચૂકવવામાં આવેલું વ્યાજ, અને સરકારના વિભાગોને માલસામાનના પુરવઠા માટે મહાનિયામક પુરવઠા અને નિકાલ (ડિરેક્ટર જનરલ ઓફ સપ્લાઇઝ એન્ડ ડિસ્પોઝલ્સ) દ્વારા કરવામાં આવેલી ચૂકવણીઓ છે.

31 માર્ચ 2022ના રોજ, આ સદર હેઠળ ઉધાર સિલક ₹ 201.34 કરોડ હતી.

4.10 વિભાગીય આંકડાઓનું મેળવણું ન કરવું

નાણાકીય નિયમો નિયત કરે છે કે નિયંત્રણ અધિકારીઓના હિસાબકિતાબમાં નોંધવામાં આવેલા આવક અને ખર્ચનું વર્ષ દરમિયાન દર મહિને પ્રધાન મહાલેખાકારના (હિસાબ અને હક) હિસાબકિતાબમાં તે નોંધવામાં આવેલા હોય તેની સાથે મેળવણું કરવું જોઈએ. આ બાબત નિયંત્રણ

અધિકારીઓને (ક) ખર્ચ પર અસરકારક નિયંત્રણ રાખવામાં (ખ) તેમની અંદાજપત્રીય ફાળવણીનો અસરકારક રીતે વહીવટ કરવામાં અને (ગ) તેમના હિસાબોની ચોકસાઈ સુનિશ્ચિત કરવા માટે સક્ષમ કરે છે.

જ્યારે 2020-21 દરમિયાન આવકના 87.09 ટકા અને ચૂકવણીઓના 91.46 ટકાનું મેળવણું કરવામાં આવ્યું હતું ત્યારે 2021-22માં આ વધીને આવક માટે 95.57 ટકા અને ચૂકવણીઓ માટે 94.62 ટકા થઈ ગયું હતું.

4.11 રોકડ સિલકોનું મેળવણું

31 માર્ચ 2022ના રોજ પ્રધાન મહાલેખાકારના (હિસાબ અને હક) હિસાબકિતાબ મુજબ રાજ્ય સરકારની રોકડ સિલક અને ભારતીય રિઝર્વ બેંક દ્વારા જણાવવામાં આવેલી રોકડ સિલક વચ્ચે ₹ 5.07 કરોડનો (ચોખ્ખી જમા) તફાવત હતો. આ ₹ 5.07 કરોડનો તફાવત એજન્સી બેંકો, તિજારીઓ, ભારતીય રિઝર્વ બેંકના મુંબઈ ખાતે ઇડીપી કેન્દ્ર દ્વારા ભૂલભરેલી રજૂઆતો અને અન્ય પરચૂરણ કારણોના લીધે ઉભો થયો છે.

4.12 ભારત સરકારના હિસાબી ધોરણોનું અનુપાલન

ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક દ્વારા 2002માં સ્થાપવામાં આવેલુ સરકારી હિસાબી ધોરણ સલાહકાર બોર્ડ (GASAB), ઉત્તરદાયિત્વ નક્કી કરવાની પદ્ધતિને વધુ સારી બનાવવા માટે સરકારી હિસાબો અને નાણાકીય અહેવાલો માટેના ધોરણો ઘડે છે. માર્ચ 2022ની સ્થિતિએ, ત્રણ ભારતીય સરકારી હિસાબી ધોરણો (IGAS) જાહેર કરવામાં આવ્યાં છે. આ ધોરણોની વિગતો અને વર્ષ 2021-22 માટેના નાણાકીય પત્રકોમાં ગુજરાત સરકાર દ્વારા આના અનુપાલનનું પ્રમાણ કોઠા 4.14માં આપવામાં આવ્યું છે.

કોઠો 4.14: ભારત સરકારના હિસાબી ધોરણોનું અનુપાલન

ભારત સરકારના હિસાબી ધોરણો	ભારત સરકારના હિસાબી ધોરણોનો સાર	સ્થિતિ	બિન-અનુપાલનની અસર
ભારત સરકારના હિસાબી ધોરણો 1 સરકાર દ્વારા આપવામાં આવેલી બાયંધરીઓ-જાહેર કરવાની જરૂરિયાત	આ ધોરણ સરકાર માટે તેના નાણાકીય હિસાબોમાં વર્ષ દરમિયાન આપવામાં આવેલી બાયંધરીઓની મહત્તમ રકમ સાથે ઉમેરા, કાઢી નાખેલી, અમલ કરેલી, મુક્ત કરેલી અને વર્ષના અંતે બાકી જાહેર કરવાનું જરૂરી બનાવે છે.	આંશિક અનુપાલન	રાજ્ય સરકારે વર્ષ દરમિયાન આપેલી બાયંધરીઓની અધિકતમ રકમ જાહેર કરી હતી પરંતુ વસૂલાતપાત્ર બાયંધરી ફીનું ક્ષેત્ર-વાર વિભાજન રાજ્ય સરકાર દ્વારા પૂરું પાડવામાં આવ્યું ન હતું. વિભાગો દ્વારા બાયંધરીઓનું મેળવણું કરવામાં આવ્યું ન હતું.
ભારત સરકારના હિસાબી ધોરણો 2 સહાયક અનુદાનનું હિસાબીકરણ અને વર્ગીકરણ	છેવટના ઉપયોગને ધ્યાને લીધા વિના સહાયક અનુદાનનું વર્ગીકરણ અનુદાન આપનારના હિસાબોમાં મહેસૂલી ખર્ચ તરીકે અને અનુદાન મેળવનારના	અનુપાલન થયું	2021-22 દરમિયાન, ગુજરાત સરકારે મહેસૂલી વિભાગ હેઠળ સાચી રીતે સહાયક અનુદાનની અંદાજપત્રીય જોગવાઈ અને હિસાબી નોંધ કરેલ છે.

	હિસાબોમાં મહેસૂલી આવક તરીકે કરવાનું હોય છે.		
ભારત સરકારના હિસાબી ધોરણો 3 સરકાર દ્વારા આપવામાં આવેલી લોન અને પેશગીઓ	આ ધોરણ સરકાર દ્વારા આપવામાં આવતી લોન અને પેશગીઓની નાણાકીય હિસાબોમાં માન્યતા, માપણી, મૂલ્યાંકન અને રજૂઆતને લગતું છે. જેથી પૂર્ણ, ચોક્કસ અને એકરૂપ હિસાબી પ્રણાલી સુનિશ્ચિત કરી શકાય.	આંશિક અનુપાલન	રાજ્ય સરકારે લોનની સિલકો અને બાકી વસૂલાતો અને કાયમી ધોરણે મંજૂર કરવામાં આવેલી લોનની પુષ્ટિ કરવાની હોય છે. જો કે, સરકારે 31 માર્ચ 2022ના રોજની વસૂલાતને લગતી માહિતી પૂરી પાડી છે છતાં, સતત અનુસરણ કરતાં રહેવા છતાં બાકી લોનની સિલકો અને કાયમી 'ધોરણે આપવામાં આવેલી લોન' સંબંધિત માહિતીની પુષ્ટિ કરી નથી.

4.13 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓના હિસાબો/ અલગ ઓડિટ અહેવાલોની રજૂઆત

રાજ્ય સરકાર દ્વારા વિકાસ, આવાસન, વગેરે ક્ષેત્રોમાં ઘણી સ્વાયત્ત સંસ્થાઓની સ્થાપના કરવામાં આવી છે. આ સ્વાયત્ત સંસ્થાઓ ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક (ફરજો, સત્તાઓ અને સેવાની શરતો) અધિનિયમ, 1971ની કલમ 19(2), 19(3) અને 20(1) હેઠળ ઓડિટને પાત્ર છે. રાજ્યમાં આવી 70 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓના હિસાબનું ઓડિટ ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક દ્વારા કરવામાં આવે છે. 70 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓ પૈકી પ્રત્યેકની બાબતમાં અલગ ઓડિટ અહેવાલો રાજ્ય સરકારને રજૂ કરવાના હોય છે જ્યારે 70 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓમાંથી 43ની બાબતમાં અલગ ઓડિટ અહેવાલો રાજ્ય વિધાનસભામાં મુકવાના હોય છે.

સિત્તેર માંથી માત્ર ત્રણ સ્વાયત્ત સંસ્થાઓએ વર્ષ 2021-22 માટેના હિસાબો રજૂ કર્યા હતાં જ્યારે 67 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓના કિસ્સામાં પાછલા હિસાબો બાકી હતાં. 70 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓના મળેલાં⁸ હિસાબો અને રાજ્ય વિધાનસભામાં મુકવામાં આવેલા અલગ ઓડિટ અહેવાલોની સ્થિતિ દર્શાવતું પત્રક પરિશિષ્ટ 4.4માં દર્શાવ્યું છે.

હિસાબો (67 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓ) રજૂ કરવામાં વિલંબ અને અલગ ઓડિટ અહેવાલો (37 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓ) વિધાનસભામાં મુકવામાં વિલંબનું વિભાજન કોઠા 4.15માં દર્શાવ્યું છે.

⁸ સ્વાયત્ત સંસ્થાઓ દ્વારા નાણાકીય વર્ષ પૂર્ણ થયાના ત્રણ મહિનાની અંદર એટલે કે દર વર્ષે 30 જૂન સુધીમાં હિસાબો રજૂ કરવાના હોય છે.

કોઠો 4.15: હિસાબો રજૂ કરવામાં અને અલગ ઓડિટ અહેવાલો વિધાનસભાના મેજ પર મુકવામાં વિલંબ

ઓડિટ માટે હિસાબો રજૂ કરવા		અલગ ઓડિટ અહેવાલો વિધાનસભાના મેજ પર મુકવા	
વિલંબનો સમયગાળો (જુન 2022 સુધી)	સ્વાયત્ત સંસ્થાઓની સંખ્યા	વિલંબ	સ્વાયત્ત સંસ્થાઓની સંખ્યા
1 વર્ષ સુધી	23	1 વર્ષ સુધી	12
2 વર્ષ	14	1-2 વર્ષ	07
2 વર્ષ કરતાં વધુ	30	2 વર્ષ કરતાં વધુ	18
કુલ	67	કુલ	37

સ્રોત: પ્રધાન મહાલેખાકાર (ઓડિટ I) અને મહાલેખાકાર (ઓડિટ II) ની કચેરીઓ દ્વારા સંકલિત માહિતી

હિસાબો રજૂ કરવામાં અને અલગ ઓડિટ અહેવાલો રાજ્ય વિધાનસભાના મેજ પર મુકવામાં અસાધારણ વિલંબના પરિણામે સરકારનું મૂડીરોકાણ કરવામાં આવેલું છે એવી આ સંસ્થાઓની કામગીરીની ચકાસણીમાં વિલંબ થયો હતો. ઉપરાંત, સરકાર દ્વારા લેવા જરૂરી ઉપચારાત્મક પગલા, જો જરૂરી હોય તો, તે લેવામાં પણ વિલંબ થયો હતો.

4.14 સંસ્થાઓ અને સત્તાધિકારીઓને આપવામાં આવેલી લોન અને અનુદાનની વિગતો રજૂ ન કરવી

જુદી જુદી સ્વાયત્ત સંસ્થાઓ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા હિસાબોના આધારે, ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક (ફરજો, સત્તાઓ અને સેવાની શરતો) અધિનિયમ, 1971ની કલમ 14 હેઠળ ઓડિટ હાથ ધરવામાં આવે છે. આ કલમ હેઠળ 236 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓ આવરી લેવાયેલ છે.

2021-22 દરમિયાન 113 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓના કુલ 279 હિસાબોનું (અગાઉના વર્ષોના હિસાબો સહિત) ઓડિટ કરવામાં આવ્યું હતું. ચાર⁹ સ્વાયત્ત સંસ્થાઓએ 2021-22 માટેના તેમના હિસાબો રજૂ કર્યા છે (નવેમ્બર 2022). જો કે, 236 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓના 2021-22 સુધીના મળવાપાત્ર¹⁰ 733 વાર્ષિક હિસાબો પ્રધાન મહાલેખાકાર (ઓડિટ I) અને મહાલેખાકાર (ઓડિટ II), ગુજરાતની કચેરીઓને મળ્યા ન હતાં (નવેમ્બર 2022).

236 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓ જેમણે હિસાબો રજૂ કર્યા ન હતાં તેની વિગતો પરિશિષ્ટ 4.5 અને તેમની વર્ષ-વાર બાકીની સ્થિતિ કોઠા 4.16માં દર્શાવી છે.

⁹ ખેડા માં વન વિકાસ એજન્સી; ગીર પૂર્વમાં વન વિકાસ એજન્સી; સુરક્ષા સેતુ સોસાયટી, ખેડા અને ગુજરાત માહિતી આયોગ, ગાંધીનગર

¹⁰ 31 જુલાઈ 2022 ના રોજ

કોઠો 4.16: સરકારી સંસ્થાઓ પાસેથી મળવાપાત્ર વય-વાર બાકી વાર્ષિક હિસાબો

ક્રમાંક	વર્ષોની સંખ્યામાં બાકી	સંસ્થાઓ/સત્તાધિકારીઓની સંખ્યા
1.	એક વર્ષ કરતાં ઓછી	101
2.	1-3	86
3.	3-5	21
4.	5-10	17
5.	10 થી ઉપર	11
કુલ		236

સ્રોત: પ્રધાન મહાલેખાકાર (ઓડિટ I) અને મહાલેખાકાર (ઓડિટ II) ની કચેરીઓ દ્વારા સંકલિત માહિતી

ઉપરનો કોઠો 4.16 દર્શાવે છે કે 28 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓના હિસાબો પાંચ કરતા અધિક વર્ષોથી બાકી હતાં. વાર્ષિક હિસાબોના અભાવે, આ સંસ્થાઓ/સત્તાધિકારીઓને ચૂકવવામાં આવેલા અનુદાનો અને લોનનું હિસાબીકરણ/વપરાશની ઓડિટ દ્વારા ચકાસણી કરી શકાઈ ન હતી.

વિવિધ સંસ્થાઓને ચૂકવવામાં આવેલા અનુદાનો અને લોનની બાબતમાં માહિતી રજૂ ન કરવી અને તેમના દ્વારા હિસાબો રજૂ ન કરવા એ ભંડોળના દુરુપયોગનું જોખમ વધારે છે. નાણા વિભાગે આવી તબદીલીઓ પર નજર રાખવી જરૂરી છે.

4.15 હિસાબોની સમયસરતા અને ગુણવત્તા

ત્રીસ જુલ્લા તિજોરીઓ, 157 જાહેર બાંધકામ વિભાગો અને 73 વન વિભાગો દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા પ્રારંભિક હિસાબો અને ગાંધીનગર અને અમદાવાદ ખાતેની પગાર અને હિસાબ કચેરીઓ દ્વારા સંકલિત હિસાબો અને ભારતીય રિઝર્વ બેંકની સૂચનાઓ પરથી પ્રધાન મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) દ્વારા રાજ્ય સરકારના હિસાબો સંકલિત કરવામાં આવે છે. ભરતીયાં, તિજોરીઓ તથા અન્ય હિસાબો રજૂ કરતા એકમો દ્વારા પ્રારંભિક અને આનુષંગિક હિસાબો પરથી આ હિસાબો સંકલિત કરવામાં આવે છે અને કોઈ હિસાબો પ્રાપ્ત થવાના બાકી ન હતાં.

4.16 દુર્વિનિયોગ, નુકસાન અને ઉચાપત

સામાન્ય નાણાકીય નિયમો, 2017ના નિયમ 33ની જોગવાઈ અનુસાર જાહેર નાણા, મહેસૂલ અથવા આવકના કોઈ પણ નુકસાન અથવા ખોટની જાણ સંબંધિત તાબાના અધિકારી દ્વારા આગળના ઉચ્ચ અધિકારીને તેમજ વૈધાનિક ઓડિટ અધિકારી અને સંબંધિત પ્રધાન હિસાબી અધિકારીને તુરંત જ કરવાની હોય છે.

રાજ્ય સરકારે ₹ 28.20 કરોડની સરકારની રકમ સંકળાયેલી હતી એવા દુર્વિનિયોગ, નુકસાન અને ઉચાપત વગેરેના 178 કિસ્સાઓ જેના પર અંતિમ પગલા લેવાના બાકી હતાં તેની જાણ કરી હતી (માર્ચ 2022 સુધીમાં). ચોરી, દુર્વિનિયોગ/સરકારના માલસામાનનું નુકસાન અને આગ/અકસ્માતના કારણે માર્ચ 2022ના અંતે પડતર નુકસાનની વિભાગ-વાર/વર્ગ-વાર વિગતો પરિશિષ્ટ 4.6માં આપી છે. આનો સારાંશ કોઠા 4.17માં છે.

કોઠો 4.17: ચોરી, દુર્વિનિયોગ અને આગના બનાવોની વિગતો

વર્ગ/પ્રકાર	કિસ્સાઓની સંખ્યા	સંકળાયેલી રકમ (₹ કરોડમાં)
ચોરી	47	0.51
દુર્વિનિયોગ/સરકારી માલસામાનનું નુકસાન	107	25.78
આગ/અકસ્માતના કિસ્સાઓ	24	1.91
કુલ	178	28.20

સ્રોત: સંબંધિત વિભાગો દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી માહિતી પરથી પ્રધાન મહાલેખાકાર (ઓડિટ I) અને મહાલેખાકાર (ઓડિટ II) દ્વારા સંકલિત માહિતી

પડતર 178 કિસ્સાઓની વય-વાર રૂપરેખાનો સારાંશ કોઠા 4.18માં આપ્યો છે.

કોઠો 4.18: દુર્વિનિયોગ, નુકસાન અને ઉચાપતના કેસોની વય-વાર રૂપરેખા

વર્ષોનો ગાળો	કિસ્સાઓની સંખ્યા	રકમ (₹ કરોડમાં)
5 સુધી	31	12.75
5 - 10	40	7.40
10 - 15	13	0.33
15 - 20	16	6.67
20 - 25	14	0.21
25 અને વધુ	64	0.84
કુલ	178	28.20

સ્રોત: સંબંધિત વિભાગો દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી માહિતી પરથી પ્રધાન મહાલેખાકાર (ઓડિટ I) અને મહાલેખાકાર (ઓડિટ II) દ્વારા સંકલિત માહિતી.

178 બાકી કિસ્સાઓ પૈકી, 95 કિસ્સાઓ (53 ટકા) ત્રણ વિભાગને લગતા હતાં એટલે કે 42 કિસ્સાઓ વન અને પર્યાવરણ વિભાગ, 28 કિસ્સાઓ નર્મદા, જળ સંપત્તિ, પાણી પુરવઠો અને કલ્પસર વિભાગ અને 25 કિસ્સાઓ મહેસૂલ વિભાગને લગતા હતાં.

178 માંથી 132 કિસ્સાઓમાં પ્રથમદર્શી માહિતી અહેવાલો (FIRs) નોંધાવવામાં આવ્યાં હતાં. બાકીના 46 કિસ્સાઓમાં¹¹ વિભાગીય કાર્યવાહી પ્રગતિમાં હતી (નવેમ્બર 2022). સંબંધિત વિભાગોએ આ કિસ્સાઓમાં વહેલામાં વહેલી તકે પ્રથમદર્શી માહિતી અહેવાલો નોંધાવવા જોઈએ.

દુર્વિનિયોગ, નુકસાન અને ઉચાપતની પડતર માટેના કારણો કોઠા 4.19માં સૂચિબદ્ધ કર્યા છે

¹¹ વન અને પર્યાવરણ- 21 કિસ્સાઓ; આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ- 01 કિસ્સો; નર્મદા, જળ સંપત્તિ, પાણી પુરવઠો અને કલ્પસર- 17 કિસ્સાઓ; માર્ગ અને મકાન- 05 કિસ્સાઓ; શિક્ષણ - 01 કિસ્સો; પંચાયત, ગ્રામ્ય આવાસન અને ગ્રામ વિકાસ- 01 કિસ્સો.

કોઠો 4.19: દુર્વિનિયોગ, નુકસાન અને ઉચાપતની પડતર માટેના કારણો

ક્રમાંક	વિલંબ/બાકી પડતર કિસ્સાઓ માટેના કારણો	કિસ્સાઓની સંખ્યા	રકમ (₹ કરોડમાં)
1.	વિભાગીય અને ફોજદારી તપાસ બાકી	18	10.77
2.	વિભાગીય પગલા શરૂ થયા પરંતુ આખરી નિર્ણય બાકી	30	2.58
3.	ફોજદારી પ્રક્રિયા પૂર્ણ થઇ પરંતુ રકમની વસૂલાત માટે પ્રમાણપત્રનો અમલ કરવાનો બાકી	6	0.67
4.	વસૂલાત અથવા માંડવાળના હુકમો બાકી	61	4.02
5.	કાનૂની અદાલતોમાં પડતર	57	10.09
6.	અન્ય	6	0.07
કુલ		178	28.20

સ્રોત: સંબંધિત વિભાગો દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી માહિતી પરથી પ્રધાન મહાલેખાકાર (ઓડિટ I) અને મહાલેખાકાર (ઓડિટ II) દ્વારા સંકલિત માહિતી.

4.17 રાજ્યના નાણાકીય ઓડિટ અહેવાલ પર અનુવર્તી કાર્યવાહી

જો કે, ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષકના રાજ્યની નાણાકીય પરિસ્થિતિ પરના ઓડિટ અહેવાલો વર્ષ 2008-09થી તૈયાર કરવામાં આવી રહ્યા છે અને રાજ્યની વિધાનસભામાં રજૂ કરવામાં આવી રહ્યા છે છતાં જાહેર હિસાબ સમિતિ દ્વારા તે ચર્ચા માટે હાથ પર લેવામાં આવ્યાં નથી.

4.18 ઉપસંહાર

સર્વસંગ્રાહક ગૌણ સદર 800-અન્ય ખર્ચના વિવેકહિન ઉપયોગે નાણાકીય અહેવાલોમાં પારદર્શિતાને અસર કરી છે અને ફાળવણીની પ્રાથમિકતાઓના યોગ્ય પૃથક્કરણ અને ખર્ચની ગુણવત્તાને અસ્પષ્ટ બનાવ્યા છે.

નિયત સમયમર્યાદાની અંદર ₹ 10,309.47 કરોડની રકમના 4,563 વપરાશી પ્રમાણપત્રો રજૂ ન કરવા તે માત્ર નાણાકીય જવાબદારીની પધ્ધતિને નબળી નથી પાડતું પરંતુ અપેક્ષિત હેતુ માટેના અનુદાનના સમયસર વપરાશની ખાતરી કરવાના નિયમો અને પધ્ધતિઓની વિભાગીય અધિકારીઓ દ્વારા અનુપાલન કરવામાં નિષ્ફળતા સૂચવે છે.

ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલોના લાંબા સમયગાળા માટે બિન-સમાધાનમાં ઉચાપતનું જોખમ રહેલું છે અને આથી સંબંધિત ઉપાડ અને વહેંચણી અધિકારીઓ દ્વારા ચાંપતી દેખરેખની જરૂર છે.

સ્વાયત્ત સંસ્થાઓ અને સત્તાધિકારીઓ દ્વારા હિસાબો રજૂ ન કરવા તે નિયત કરવામાં આવેલા નાણાકીય નિયમો અને નિર્દેશોનું ઉલ્લંઘન હતું. આ રાજ્ય સરકારના અપૂરતા આંતરિક નિયંત્રણો અને ખામીયુક્ત દેખરેખની વ્યવસ્થા તરફ નિર્દેશ કરે છે.

4.19 ભલામણો

- રાજ્ય સરકારે ઓડિટ માટે વપરાશી પ્રમાણપત્રો રજૂ કરવા બાબતમાં નિયત કરવામાં આવેલા નિયમો અને પ્રણાલીઓનું વિભાગો પાલન કરે તે સુનિશ્ચિત કરવા માટે સખત નિયંત્રણ વ્યવસ્થાની સ્થાપના કરવી જોઈએ.
- રાજ્ય સરકારે સર્વસંગ્રાહક ગૌણ સદર 800 હેઠળ હાલમાં દર્શાવેલી તમામ નોંધોની સર્વગ્રાહી સમીક્ષા કરવી જોઈએ અને આવી તમામ આવક અને ખર્ચની નોંધ હિસાબોના યોગ્ય સદર હેઠળ કરવામાં આવે તે સુનિશ્ચિત કરવું જોઈએ.